

Z BLÁTA ZÁKOPŮ K BLESKOVÉ VÁLCE

VOJENSKÉ ASPEKTY „DLOUHÉHO PŘÍMĚŘÍ“

1918–1939

OTAKAR FOLTÝN

První a druhou světovou válku od sebe dělí relativně velmi krátký časový úsek a kvůli tomu, že nepřátelské bloky byly do značné míry podobné, je z mnoha důvodů logické chápat obě války v přímé souvislosti. Samozřejmě je třeba odmítnout nacistickou propagandu zakládanou na mýtu, že Německo bylo v první světové válce zrazeno „dýkou do zad“ a vojensky vlastně neprohrálo, což je v naprostém rozporu s faktickým zhroucením německé armády v závěru Velké války. I když se po právní stránce i z hlediska mezinárodních vztahů jedná o dva oddělené konflikty, představa jediného konfliktu odděleného 20letým „příměřím“ poskytuje z vojenského hlediska základ pro zamyšlení nad změnami ve vojenství, které byly zcela zásadní pro průběh následující druhé světové války.

Vzhledem k rozsahu se dopustím nejednoho zjednodušení, za které se čtenáři předem omlouvám. Příspěvek je zaměřen na evropské prostředí a je omezen převážně na fenomén tzv. bleskové války v pozemním válčení,¹ protože se pro sledované období jedná o nejdůležitější fenomén.

Na tomto místě je také nezbytné požádat čtenáře, aby na následující výklad hleděl optikou cílů, kterých museli velitelé dosáhnout na moderním bojišti, aby zvítězili. Shrnout je můžeme jako snahu o:

- získání palebné převahy,
- sladění manévru a palby,

---

1) Ke změnám samozřejmě došlo i například v námořním válečnictví, které o výsledku obou světových válek rozhodovalo víc, než si my suchozemci připouštíme.

- získání převahy nad nepřítelem na rozhodujících směrech,
- dosažení a udržení vlastní iniciativy,
- volbu terénu (přiblížení, zaujetí pozice, kryt, palebná pole).²

Zpravidla nestačí převaha v jednom z uvedených bodů. Vzhledem k tomu, že o totéž se snaží i nepřítel, je nezbytným předpokladem úspěchu udržení převahy ve většině bodů a především zajištění jejich synergie.

Základní teze příspěvku je založena na tvrzení, že evoluční vývoj hledání cesty z patu zákopové války poskytl již v letech 1917–1918 většinu základních myšlenek i nástrojů pro to, čím je typická druhá světová válka a pro co se vžil velmi zjednodušený výraz blesková válka (*Blitzkrieg*).³

VÝCHODISKO – KONCEPT ČTYŘ GENERACÍ MODERNÍHO VÁLEČNICTVÍ

Pochopení zásadního vývoje vojenství mezi světovými válkami není možné bez přesahu do předcházejících období. Poměrně dobře k tomu může sloužit koncept čtyř generací moderního válečnictví (4GW) formulovaný W. Lintem v roce 1989, který umožňuje popsat změny v moderním válečnictví⁴ jako komplexní jev, který je součástí kulturního, politického i ekonomického vývoje společnosti (Lind, Nightingale, Schmidt, Sutton, Wilson 1989, 22–26).

Lind vývoj moderního válečnictví rozdělil na čtyři generace, přičemž pro první generaci byl typický přechod od malých profesionálních armád k masovým tělesům založeným na konceptu „občan rovná se voják“. V druhé generaci (typicky první světová válka) poskytla průmyslová revoluce masivně zvětšeným armádám založeným na branné povinnosti extrémně velkou palebnou sílu. Následující období (které je předmětem tohoto příspěvku) k masovým armádám a palebné síle přidalo mobilitu založenou na mechanizovaném válčení, a zejména na důsledné koordinaci druhů vojsk bezdrátovým radiovým spojením. Právě díky těmto inovacím se v krátké době zrodila třetí generace moderního válečnictví, jejímž typickým příkladem je druhá světová válka a některé následující konflikty jako například obě války v Zálivu

2) Někteří autoři k uvedeným bodům řadí i výběr ideálních velitelů, schopných nalézt přesný poměr mezi uvedenými požadavky, a zároveň schopných inovací. To ovšem platí pro jakýkoliv válečný střet, včetně střetů před zavedením palných zbraní.

3) Jakkoliv se jedná o příliš zjednodušený termín, je spojen s převážně správnou představou o principech válčení třetí generace a přes případné výhrady jej proto budu používat.

4) Moderním válečnictvím Lindt rozumí konflikty, které probíhaly v tzv. postvestfálském období, zejména pak od vzniku konceptu „Levée en masse“ zavedeného výnosem francouzského Národního konventu z 23. září 1793.

(1991, 2003) nebo arabsko-izraelské války v druhé polovině 20. století. Na základě principů 3. generace válečnictví byly vystavěny i armády obou bloků v rámci studené války. Zavedení jaderných zbraní a následný „jaderný mír“ ale udržel studenou válku studenou. Ani jeden z bloků nesáhl k masivnímu útoku přímo na druhou stranu, konflikty probíhaly převážně jako střety na okrajích, nejčastěji ve formě *proxy wars*.⁵ Logicky tak byl znovu zaveden a zesílen důraz na guerillové válečnictví, které se po rozpadu sovětského bloku stalo v nových formách typické pro tzv. asymetrické konflikty představující základ moderních ozbrojených konfliktů⁶ čtvrté generace.

Pro období 1918–1939 je tedy typický přechod z druhé na třetí generaci válečnictví, kterému se následně budu věnovat detailně. Prakticky všechny hlavní technologické a velká část taktických inovací typických pro druhou světovou válku vznikly v průběhu, přesněji v druhé polovině války předešlé. Tanky, letectvo, motorizace a následně mechanizace, důsledná koordinace moderními spojovacími prostředky a nová pěchotní taktika – to vše jsou inovace s kořeny právě v první světové válce.⁷

VELKÁ VÁLKA

Do začátku první světové války však armády vstupovaly s diametrálně odlišnými představami. V obecném povědomí je zachyceno a do jisté míry přezívá povědomí o patu zákopové války, zhuštěné v zážitcích „ztracené generace“ masově zabíjené v úzkém pásu „země nikoho“ mezi zákopy. Zejména v anglo-americké populární kultuře je zažitý obraz tupých generálů sedících v pohodlí daleko za frontou a nesmyslně vysílajících lidské vlny proti kulometům. Ne, že by se takové scény neděly. Naopak v důsledku nahromadění palebné síly na relativně omezená území bylo masové zabíjení první světové války skutečně koncentrováno do velmi malého prostoru. Například Francouzi vstupovali do války s tím, že Německo bude poraženo elánem při čelním útoku mas odvahou kypících vojáků to vše shrnuto v pár slovech *Offensive á outrance* (ofenziva do krajnosti; Tuchmanová 2000). Čelní útoky lidských vln ale musely být přehodnoceny. „Ve skutečnosti se ale tehdejší

---

5) Války vedené „v zastoupení“ spojenci.

6) V případě 4. generace ozbrojených konfliktů dávám před výrazem „válečnictví“ přednost přesnějšímu termínu „ozbrojené konflikty“, který zahrnuje jak mezinárodní, tak vnitřní ozbrojené konflikty, a tedy lépe vystihuje fakt, že většina konfliktů v této generaci probíhá formou vnitřních ozbrojených konfliktů.

7) Dokonce i výsadkové operace mají své kořeny na konci první světové války, mezi jejich propagátory najdeme později slavná jména jako Winston Churchill nebo generál Billy Mitchell (ten dokonce naplánoval první výsadkovou operaci k dobytí Met na únor 1919).

vůdci učili ze svých chyb stejně rychle jako vůdci dob minulých a rychle modifikovali své metody“ (Morris 2017, 223).

Příčiny a zejména širší souvislosti, které vedly k patu zákopové války, jsou ale překvapivě nepřilíh známé. Ta hlavní příčina spočívala v obrovském nasycení válčičtě bezprecedentně účinnými zbraněmi produkovanými a zásobovanými robustní průmyslovou základnou těžící z vědeckotechnické revoluce a moderních efektivně řízených států mobilizujících populaci na základě idejí nacionalismu. „Zjednodušeně řečeno: průmyslová revoluce ukovala výkonnější, vražedné zbraně, národ zbudoval nové masové armády prodchnuté duchem vlastenectví a liberálové je zbavili bázně z dosavadních profánních i sakrálních autorit: nyní se mohlo vše, co prospívalo národu a jeho státu“ (Šedivá Koldinská, Šedivý 2013, 465). Vysoce účinné technologie válčení předběhly schopnost armád rychle vítězit, protože samotná velikost armád a výkonnost ekonomik soupeřů znemožnily dosáhnout rozhodnutí konfliktu v jednom či několika rozhodujících střetech.

„Ve skutečnosti nebylo období statické zákopové války tak dlouhé, jak se všeobecně mínilo, průběh linií se neměnil pouze v letech 1915 až 1916“ (Sheffield 2009, 189). V následujících letech už linie ani na západní frontě⁸ úplně nepohyblivé nebyly, problém ale trval ve formě neschopnosti využít případného prolomení nepřátelských linií včas. Bez funkčního spojení zpravidla obránce dokázal přesunout zálohy na místo průlomu rychleji než útočník, který tak nestíhal využít svého vítězství dost rychle.

Problém válčení moderního věku ovšem byl (a z jiných příčin je jím i nyní), že na rozdíl od minulých období nestačila úspěšná aplikace uvedených cílů v jediném či několika málo střetnutích. Na rozdíl od učebnicových bitev, jako byl například Slavkov 1805, neznamenalo ani velké vítězství v některém ze střetů první světové války porážku nepřítele. Obrovské armády založené na průmyslové síle a branné povinnosti prostě zpravidla nešlo porazit v krátkém tažení. Než byly nalezeny taktické postupy a technologické nástroje umožňující převážně vojenskou porážku na bojišti, zbývala stranám jen strategie vyčerpání. K čemu přesně tedy došlo?

VYPRÁZDNĚNÍ BOJIŠTĚ A ZÁKOPY

Všeobecné zavedení výrazně účinnějších, hromadně vyráběných palných zbraní s drážkovanou hlavní už v druhé polovině 19. století násobně zvětšilo

---

8) Na východní frontě nebyla palebná síla tak nahuštěna a manévrové operace nikdy úplně nepřestaly.

přesnost a účinný dostřel pěchotních zbraní, a především dělostřelectva, a velmi rychle ukázalo, že sevřené útvary na takovém bojišti trpí extrémními ztrátami. V přímém důsledku začal proces postupného ústupu od kompaktní masy pěších útvarů a ruku v ruce s ním také proces zvětšení a tzv. vyprázdnění bojiště.

Masové armády první světové války byly schopny zaujmout stále větší prostory. Zatímco Welingtonova linie u Waterloo v roce 1815 měřila necelé 4 km, o sto let později se západní fronta táhla 600 km od švýcarských hranic až k pobřeží Atlantiku. Zničující palebná síla nepřátelských stran ale vojáky nejdříve přinutila rozptýlit se do rojnic, přičemž vzápětí se začali zakopávat. Pozorovateli hustých rojnic postupujících zemí nikoho v letech 1914–1916 by sice bojiště jistě nepřipadalo úplně „prázdné“, nicméně ve srovnání se sevřenými řadami předešlých období by jej určitě neviděl jako „plné“. Od roku 1917 bylo ale „prázdné“ už i opticky. I při útoku se mezi krátery přískoky pohybovaly malé skupiny vojáků maximálně využívajících krytu terénu. Co tedy vojáky v roce 1914 zahnal do zákopů? Odpověď je stejná – to co vždy předtím, tedy projektily nepřítele. Jen jich bylo víc...

BŮH VÁLKY – DĚLOSTŘELECTVO

Je-li něco skutečnou hlavní příčinou patu zákopové války, pak to ani tak nejsou v obecném povědomí zakotvené kulometry a ostnatý drát, ale na prvním místě dělostřelectvo, schopnost průmyslu chrlit obrovské množství munice a schopnost moderních dopravních prostředků (zejména železnic) takové obrovské množství materiálu přepravit k vojskům. Nejvyšší ztráty první světové války nezpůsobily kulometry. Tři čtvrtiny padlých vojáků zabily granáty dělostřelectva.⁹ I když to na začátku první světové války téměř nikoho nenapadlo, tím, co udělalo z války skutečně průmyslovou záležitostí, byla artilerie. „Dělostřelectvo vstoupilo do války v roce 1914 jako malá pomocná polní armáda podporovaná ještě menším ‚obléhačím trénem‘. Na jejím konci se ovšem dělostřelectvo stalo největší složkou každé armády“ (Hogg 2009, 9).

Dělostřelectvo bylo přes zásadní technické inovace ještě před začátkem první světové války chápáno jako zbraň určená k přímé palbě, přičemž základem bylo správné načasování nasazení lehkého hipomobilního dělostřelectva k přímé podpoře útočící pěchoty. Nicméně i kombinace převážně lehkých děl a kulometů s masivní palbou opakovaček stačila hned na

---

9) V důsledku použití bojových plynů zahynuly méně než 2 % vojáků, celkově 100 000, z toho 56 000 ruských.

začátku první světové války na to, aby se pěšáci všech stran po prvních pár týdnech draze zaplacených pokusů o manévrovou válku zakopali do země. V momentě, kdy se obě strany fakticky navzájem „oblehly“, se už v případě prvních stabilizovaných linií zákopů začalo ukazovat, že pro ničení zákopů a pěchoty v nich je přímá dělostřelecká palba lehkých polních kanonů téměř neúčinná. Bojující strany tedy ihned nasadily všechny dostupné těžké dělostřelecké kusy pro nepřímou palbu, a především zintenzivnily výrobu nových děl a účinnějších granátů.¹⁰

Zároveň se ale ukázalo, že ani bezprecedentní dělostřelecká příprava spočívající v zasypání nepřátelských zákopů miliony granátů nezničí obránce natolik, aby přesto nebyli schopni způsobit masivní ztráty vlnám útočící pěchoty. Představy velitelů, jako byl generál Pétain: „Dělostřelectvo vybojuje území a pěchota je obsadí“, či generála Frenche v zápise z ledna 1915: „průlom nepřátelských linií je většinou otázkou vynaložení vysoce výbušné munice, lze se linií prostrílet“ (Strachan 2003, 163), se ukázaly jako zoufale nesprávné. Základní poučka formulovaná G. Marshalem totiž dodnes zní: „Palba bez manévru nestačí k rozhodnutí. Manévr bez palby je katastrofa. Musí být sladěna efektivní palba s umným manévrem.“

Na materiální převahu Spojenců navíc Němci reagovali zavedením pružné obrany v hloubce a v použití dělostřelectva naopak první přešli k metodě neutralizace. Principem byl přesun důrazu z masivního ničení na krátké, maximálně intenzivní dělostřelecké přípravy trvající místo předešlých dní jen desítky minut. Na základě leteckého pozorování a kvalitnější zpravodajské přípravy byla ničena primárně velitelská stanoviště. Následně bylo cílem nepřátelské dělostřelectvo způsobující ve skutečnosti největší ztráty a teprve pak přišly na řadu samotné zákopy. Jakmile byly připraveny nové metody použití dělostřelectva například pomocí leteckého pozorování, situace se začala měnit. Ničení předem určených cílů v přední linii, lehké palebné prostředky podporující pěchotu přímo dle jejích potřeb a moderní způsoby řízení palby zejména v posledním roce války výše uvedené problémy eliminovaly.

ČERVENÁ KRÁLOVNA

Nejen v případě navyšování palebné síly ale fungoval efekt „červené královny“.¹¹ Ofenzivní síla armád se prudce zvyšovala. Byly vyráběny desítky

---

10) Geometricky vzrostla spotřeba munice všemi stranami. Zatímco k porážce Francie v letech 1870–1871 Prusové měsíčně spotřebovali 81 000 ks dělostřelecké munice, v roce 1918 už německá armáda spotřebovala měsíčně 8 000 000 ks granátů.

11) Efekt červené královny (původně vyvinutý pro biologické prostředí) říká, že během